

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

УДК 343.35+343.98

Чернявський С. С. – доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>;

Вознюк А. А. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3352-5626>

Зарубіжний досвід правової протидії незаконному збагаченню

Метою статті є вивчення досвіду іноземних країн у застосуванні різних правових інструментів протидії незаконному збагаченню задля врахування позитивних і негативних його аспектів у формуванні концептуальних засад української моделі притягнення до відповідальності службових осіб за таке корупційне правопорушення. **Методологія.** У статті використано комплекс наукових методів, а саме: термінологічний, системно-структурний, формально-логічний, порівняльно-правовий. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці іноземних учених, положення Конвенції ООН проти корупції, правові норми, що застосовують у протидії незаконному збагаченню, а також практика їх застосування в окремих країнах. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що в ній висвітлено позитивні та негативні аспекти використання двох моделей правової протидії незаконному збагаченню: 1) визнання нез'ясованого збагачення злочином і притягнення винних до кримінальної відповідальності; 2) конфіскації майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку (так звана цивільна конфіскація). Крім цього, сформульовано пропозиції щодо їх ефективного використання загалом і в Україні зокрема. За результатами здійсненого дослідження сформульовано **висновки** щодо: 1) відмови від використання терміна «незаконне збагачення» та заміни його на «нез'ясоване збагачення», «незрозуміле збагачення» або «непояснене збагачення» під час конструювання нових інструментів у протидії незаконному збагаченню в Україні; 2) виокремлення таких моделей правової протидії незаконному збагаченню, які нині є найпоширенішими у світі: а) визнання нез'ясованого збагачення злочином і притягнення винних до кримінальної відповідальності; б) конфіскації майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку (так звана цивільна конфіскація); 3) позитивних аспектів використання зазначених правових інструментів, які полягають у тому, що вони: а) стимулюють осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до правомірної поведінки, насамперед – утримання від учинення корупційних злочинів; б) надають можливість шляхом конфіскації майна вилучити незаконно здобуті активи й обернути їх у дохід держави; в) сприяють зниженню рівня корупції в державі; г) свідчать про те, що в Україні здійснюють реальні кроки на шляху протидії корупції; 4) перспектив використання зазначених моделей у протидії незаконному збагаченню в Україні.

Ключові слова: незаконне збагачення; нез'ясоване багатство; конфіскація; корупція; корупційний злочин; декларування; недостовірна інформація; організована злочинність; презумпція невинуватості; тягар доказування.

Вступ

Конституційний Суд України 26 лютого 2019 року визнав ст. 368² КК України такою, що не відповідає Конституції України. Після цього відбулася декриміналізація незаконного збагачення. Це означає, що відповідні кримінальні провадження закривають, а особи, які незаконно набули активи в значних розмірах, не будуть нести кримінальної відповідальності за це діяння, якщо, звісно, їх не визнають винними в учиненні інших злочинів. З одного боку, відбулася «амністія» високопосадовців, підозрюваних чи обвинувачених у незаконному збагаченні, а з другого – їм надано «індульгенцію» на вчинення цього суспільно небезпечного діяння, яка буде діяти до нової його криміналізації (Vozniuk, 2019, р. 84). У такій ситуації важливим інструментом стримування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від учинення корупційних правопорушень, пов'язаних із

незаконним збагаченням, залишається декларування недостовірної інформації (ст. 366¹ КК України). Однак у представленій редакції заборонна норма щодо декларування не може ефективно протидіяти незаконному збагаченню державних службовців.

У зв'язку із цим актуальним є формування нового механізму протидії незаконному збагаченню. Під час його розроблення слід керуватися аксіомою про те, що це суспільно небезпечне явище не здолати, а використовуючи виключно кримінально-правові норми – й поготів. Це означає, по-перше, що незаконне збагачення було й буде. Однак низити його рівень можливо й необхідно, інакше одна з найбільших за потенціалом людських і природних ресурсів країна Європи буде однією з найбідніших на континенті. По-друге, не слід ігнорувати можливості інших галузей права, насамперед цивільного, які мають потужні правові інструменти. Механізм протидії

незаконному збагаченню повинен бути комплексним й охоплювати норми різних галузей права. Щоб розробити максимально ефективні юридичні підстави відповідальності за це діяння, важливо проаналізувати досвід іноземних країн, позитивні та негативні приклади застосування схожих правових інструментів.

Проблеми протидії різним формам незаконного збагачення досліджували такі іноземні науковці: Л. Бартельс (Bartels, 2010), Й. Баучт (Boucht, 2014, 2019), Т. Бергер, М. Матіас, М. Моралес, Л. Музіла (Muzila, Morales, Mathias, & Berger, 2012), С. Бікеліс (Bikelis, 2017), Дж. Р. Болз (Boles, 2014), Д. Вілшер (Wilsher, 2006), Д. Дінанті й Д. Д. Я. Таріна (Dinanti, & Tarina, 2019), Р. Жюльєн (Julien, 2018), К. Кінг і М. Коллінз (Collins, & King, 2013), А.-М. Маугері (Maugeri, 2012), Х. Нугрохо (Nugroho, 2018), Т. Оке (Oke, 2016), М. Сімонато (Simonato, 2017), М. Тромм (Tromme, 2019), У. Я. Уодедж (Wodage, 2014) та ін. У роботах цих дослідників висвітлено елементи різних механізмів правової протидії незаконному збагаченню, їхні позитивні та негативні аспекти. Напрацювання цих учених можна використати під час розроблення української моделі механізму протидії цьому виду злочинної діяльності.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є вивчення досвіду іноземних країн у застосуванні різних правових інструментів протидії незаконному збагаченню задля врахування позитивних і негативних його аспектів у формулюванні концептуальних засад української моделі притягнення до відповідальності службових осіб за таке корупційне правопорушення.

Виклад основного матеріалу

З метою висвітлення реальної кримінально-правової сутності незаконного збагачення важливо встановити правильну назву цього злочину. У Конвенції ООН проти корупції та кримінальному законодавстві деяких іноземних країн те, що в нас називають незаконним збагаченням, визнано злочином «inexplicable wealth», що в перекладі може мати різні значення. «Inexplicable» означає незрозумілий, нез'ясований, непояснений, незвичайний тощо. «Wealth» можна тлумачити як багатство, скарб, матеріальні цінності, добробут, достаток, рівень життя, дохід, активи, збагачення тощо. Можливі різноманітні варіанти інтерпретації терміна, що позначає відповідний злочин, зокрема, це може бути нез'ясоване багатство, незрозумілий дохід, непояснене збагачення, незрозумілі активи, незвичайний рівень життя. Непояснене чи нез'ясоване багатство або збагачення означає, що походження певних активів є невідомим або певна особа не може їх пояснити

чи підтвердити законність їх походження. Однак не завжди такі активи мають протиправне походження – здобуті, наприклад, унаслідок учинення злочину чи іншого правопорушення. Хоча насправді малоймовірним є той факт, що непояснені активи реально мають законне походження. За інших обставин добросовісний державний службовець завжди зможе надати відповідні пояснення чи інші докази цього.

З огляду на буквально-тлумачення відповідних термінів, логічно було б стверджувати, що для визнання активів незаконними слід встановити порушення певних правових норм, унаслідок якого відповідна особа збагатилася. Водночас якщо йдеться про нез'ясоване чи непояснене багатство, то слід встановити той факт, що походження певних активів не має логічного пояснення, є невідомим.

Тому використання терміна «незаконне збагачення» не цілком відповідає положенням Конвенції ООН проти корупції, а отже, і досвіду конструювання відповідних норм у кримінальному законодавстві деяких іноземних країн. Водночас для позначення майбутньої заборонної кримінально-правової норми варто було б відмовитися від терміна «незаконне збагачення», замінивши його на «нез'ясоване збагачення», «незрозуміле збагачення» або «непояснене збагачення».

Нині в Україні триває активна законотворча робота щодо розроблення нових механізмів протидії незаконному збагаченню. Із цього приводу слушно зауважує О. О. Дудоров, що після визнання ст. 368² КК України неконституційною ця кримінально-правова заборона продовжує бути предметом гострих дискусій у колах вітчизняних правників, політичних і громадських діячів. Оприлюднення рішення КСУ від 26 лютого 2019 року активізувало законопроектну роботу, спрямовану на «реанімацію» відповідної статті КК (Dudorov, Kolomiets, Kushnir, & Makarenko, 2019, p. 418).

З метою створення нової заборонної кримінально-правової норми, присвяченої незаконному збагаченню, у Верховній Раді України було зареєстровано низку законопроектів: № 10110 від 28 лютого 2019 року (П. О. Порошенко); № 10103 від 28 лютого 2019 року (Ю. В. Тимошенко); № 10110-1 від 1 березня 2019 року (С. М. Каплін); № 10110-2 від 5 березня 2019 року (В. В. Чумак, Н. В. Новак); № 10110-3 від 5 березня 2019 року (М. Найєм); № 10110-4 від 6 березня 2019 року (Ю. Б. Дерев'янка); № 10110-5 від 12 березня 2019 року (Є. В. Соболев); № 10110-6 від 13 березня 2019 року (В. Ю. Пташник, Г. М. Гопко); № 10110-7 від 13 березня 2019 року (А. І. Шкрум); № 10110-8 від 13 березня 2019 року (І. В. Луценко); № 10110-9 від 14 березня 2019 року (М. Й. Головка, А. Ю. Ілленко, О. І. Осуховський, О. О. Марченко); № 10110-10 від 14 березня

2019 року (А. Ф. Шипко); № 10110-11 від 14 березня 2019 року (О. С. Сотник); № 10110-12 від 14 березня 2019 року (Т. Г. Острікова, Р. С. Семенуха). Урешті-решт робоча група, створена на базі Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, 17 квітня 2019 року затвердила власний варіант проекту статті КК про відповідальність за незаконне збагачення (Dudorov, & Vozniuk, 2019, p. 77-99). Невдовзі з'явився проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення» № 10110-д від 5 червня 2019 року (В. В. Карпунцова, А. А. Кожем'якіна та ін.), а також проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» № 10358 від 3 червня 2019 року, ініціатором якого був В. О. Зеленський.

Активна законотворча діяльність щодо протидії корупційним кримінальним правопорушенням триває не лише в Україні, а й інших державах, зокрема таких, що мають як високий, так і низький індекс сприйняття корупції, розрахований Transparency International.

Нині, слушно зауважує У. Я. Уодедж, спостерігається посилення національної та світової тенденції криміналізації «володіння нез'ясованим майном». З кінця ХХ ст. національні, регіональні та глобальні інструменти боротьби з корупцією розширено за рахунок криміналізації володіння незрозумілою власністю (незаконного збагачення) (Wodage, 2014). Такі суспільно небезпечні діяння в різних формах криміналізовано в Алжирі (2006), Анголі (2010), Антигуа і Барбуді (2004), Аргентині (1964), Бангладеші (2004), Бутані (2006), Болівії (2010), Ботсвані (1994), Брунеї-Даруссалам (1982), Венесуелі (2010), Габоні (2003), Гайані (1998), Гондурасі (1993), Еквадорі (1971), Ефіопії (2004), Єгипті (1975), Західному березі і секторі Газа (2005), Індії (1988), Китаї (1997), Колумбії (2004), Коста-Ріці (2004), Кубі (1987), Лесото (1999), Македонії (1996), Мадагаскарі (2004), Малаві (1995), Малайзії (1997), Мексиці (2003), Непалі (2009), Нікарагуа (2008), Нігерії (1992), Пакистані (1999), Панамі (2008), Парагваї (2004), Перу (1991), Руанді (2003), Сенегалі (1981), Сьєрра-Леоне (2008), Уганді (2009), Філіппінах (1978), Чилі (1999), Ямаїці (2005) тощо.

Водночас навіть у тих країнах, які мають позитивний досвід ефективної протидії незаконному збагаченню, продовжують удосконалювати правові інструменти протидії цьому вияву корупції.

Так, сенатор Е. Уоррен 2018 року представила план щодо викорінювання корупції у Вашингтоні, який викладений у новому законопроекті

«Закон про боротьбу з корупцією та громадську доброчесність» (Anti-Corruption and Public Integrity Act), у якому кандидати в президенти й віце-президенти за законом повинні висвітлювати податкові декларації за вісім років і поміщати будь-які активи, які можуть містити конфлікт інтересів, у сліпий траст або продавати їх. Натомість 2019 року Палата демократів у США презентує новий законопроект про боротьбу з корупцією як перший символічний акт (Overby, 2019).

30 вересня 2017 року Сполучене Королівство впровадило новий потужний інструмент розслідування, відомий як «незрозумілий порядок багатства», у Законі про кримінальні фінанси 2017 року (Julien, 2018).

Водночас не в усіх країнах використовують інструменти, пов'язані виключно з кримінальною відповідальністю за незаконне збагачення. Дослідники Л. Музіла, М. Моралес, М. Матіас, Т. Бергер стверджують, що деякі юрисдикції, наприклад Румунія, мають у своїх правових системах положення про незаконне збагачення, однак відповідні санкції не мають кримінального характеру. Натомість Бразилія визнала незаконне збагачення актом адміністративного проступку. Законодавство Бурунді не містить положення про незаконне збагачення, оскільки його вважають нездійсненним через складнощі у формулюванні й відсутність ключових елементів. Інші країни прийняли положення, які, хоча й схожі на незаконне збагачення, проте не обмежуються ключовими елементами цього злочину. Законодавчі положення деяких країн вимагають, щоб обвинувачення доводило наявність додаткового елемента, пов'язаного з конкретним правопорушенням або поведінкою (Muzila, Morales, Mathias, & Berger, 2012).

Зазначені факти засвідчують, що більшість іноземних країн мають на озброєнні відповідні норми для протидії незаконному збагаченню, незважаючи на це, продовжують їх удосконалювати.

У світі найпоширенішими стали дві **моделі правової протидії незаконному збагаченню**:

1. Визнання нез'ясованого збагачення злочином і притягнення винних до кримінальної відповідальності.

2. Конфіскація майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку (так звана цивільна конфіскація).

Використання зазначених правових інструментів має *низку позитивних аспектів*:

1) стимулює осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до правомірної поведінки, насамперед до утримання від учинення корупційних злочинів. Унаслідок вчинення таких діянь службові особи здобувають активи, походження яких вони не можуть пояснити, а отже, і задекларувати в уста-

новленому законом порядку. За таких обставин вони вдаються до декларування недостовірної інформації, зокрема шляхом: ненадання інформації про майно, яким вони лише користуються і яке оформлене на інших осіб; невідображення в декларації всіх грошових коштів, якими вони володіють, оскільки не можуть підтвердити законне джерело їх походження; відображення в декларації готівкових коштів, яких немає і які вони планують незаконно здобути в майбутньому внаслідок учинення корупційних чи інших злочинів, тощо;

2) дає змогу за рахунок конфіскації майна вилучити незаконно здобуті активи й обернути їх у дохід держави;

3) сприяє зниженню рівня корупції в державі. Наприклад, Л. Бартельс слушно зауважує, що незрозумілі закони про багатство стримують потенційних злочинців шляхом зниження рівня прибутковості незаконної діяльності й можуть запобігти злочинам, обмежуючи здатність злочинців фінансувати свої майбутні злочинні дії (Bartels, 2010);

4) свідчить про те, що в Україні відбуваються реальні кроки на шляху протидії корупції.

Розглядаючи першу модель, слід зауважити, що необхідність криміналізації неопоясненого збагачення зумовлена певними факторами. Низка корупційних злочинів за своєю сутністю є не лише таємними, а й ретельно приховуваними. Учасники корупційних відносин переважно намагаються зберегти в таємниці учинені суспільно небезпечні діяння. У зв'язку із цим винні особи уникають кримінальної відповідальності, а незаконно здобуті активи не передають у дохід держави. Корупція, зауважують учені, є таємним злочином, і прямі докази його вчинення складно виявити. Усі залучені сторони мають стимул зберігати таємницю. Це створює проблеми для системи кримінальної юстиції (Muzila, Morales, Mathias, & Berger, 2012). Коли немає можливості в певних випадках притягнути корупціонера до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного злочину (зазвичай через брак необхідної доказової бази, визнання доказів недопустимими, корумпованість правоохоронних і судових органів тощо), правоохоронці можуть лише спостерігати за результатами незаконного збагачення службових осіб.

За таких обставин складнощі виявлення цих суспільно небезпечних діянь, а також уникнення винними особами кримінальної відповідальності змусили законодавців різних держав шукати насамперед кримінально-правові інструменти протидії нез'ясованому збагаченню.

Криміналізація незаконного збагачення в Ефіопії, зауважує У. Я. Уодедж, буде сприяти стримуванню та поверненню державних активів. Передбачається також, що такий захід сприяти-

ме проведенню слідчих, прокурорських і судових дій у справах про корупцію (Wodage, 2014).

Водночас цим не вичерпується позитивний ефект криміналізації відповідного суспільно небезпечного діяння. Переваги заборонної кримінально-правової норми щодо нез'ясованого збагачення в Україні полягають у тому, що вона є останнім можливим кримінально-правовим інструментом притягнення до відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, які здобули незаконні активи внаслідок учинення злочину, який не можна довести в законному порядку. «Інструментом завершального рубежу правової протидії корупції» влучно називав норму про незаконне збагачення Д. Г. Михайленко (Mykhailenko, 2017, р. 4).

Однак криміналізація нез'ясованого збагачення має не лише переваги, а й **недоліки**.

Слушною видається думка вчених, які стверджують, що, попри широке міжнародне визнання криміналізації незаконного збагачення, воно не одержало загального визнання як антикорупційний захід. Ця норма продовжує викликати активні дискусії та суперечки. Найбільш очевидний потенціал конфлікту між незаконним збагаченням і правами людини стосується як презумпції невинності, так і права на зберігання мовчання (Muzila, Morales, Mathias, & Berger, 2012).

Недоліки застосування цього інструменту полягають, насамперед, у високій імовірності порушення низки кримінальних процесуальних гарантій, а також у складнощах його застосування в контексті сучасних стандартів доказування в кримінальному судочинстві України.

Попри переваги незаконного збагачення для запобігання корупції, зазначає Дж. Р. Болз, цей злочин порушує основні права обвинуваченого – обмежує презумпцію невинуватості, право на мовчання та привілей проти самозвинувачення, а тому має бути замінений альтернативними правозастосовними механізмами (Boles, 2014).

Концепція криміналізації незаконного збагачення, вважає С. Бікеліс, по-перше, є спірною в контексті пропорційності й використання її як останнього аргумента (*ultima ratio*). По-друге, вона може порушити право не свідчити проти себе. По-третє, видається, що збір достатніх доказів незаконного збагачення в контексті стандартів кримінального доказування є надзвичайно складним завданням для сторони обвинувачення (Bikelis, 2017).

Конструкція норми про нез'ясоване збагачення є нестандартною, а тому такі злочини потребують й особливих правил доказування. Одна з найістотніших проблем у застосуванні норми про нез'ясоване збагачення полягає в тому, що вона вступає в конфлікт з презумпцією невинуватості, а також з обов'язком доказування обста-

вин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, стороною обвинувачення.

Така заборонна кримінально-правова норма може діяти ефективно, якщо тягар доказування хоча б частково покладено на підозрюваного чи обвинуваченого.

Тому й не дивно, що вчені взялися за активне вдосконалення порядку застосування цього кримінально-правового інструменту.

Зокрема, С. С. Лут пропонує в законодавчий обіг ввести поняття презумпції винуватості за незаконне збагачення, передусім у тих випадках, коли активи посадової особи багаторазово перевищують її законні доходи. Презумпцію винуватості вчений радить тлумачити як обов'язок обвинуваченої (підсудної) в корупції посадової особи довести на слідстві та в суді легальність і легітимність отриманих (наєвних) доходів та майна (Lut, 2010, p. 11).

Така презумпція винуватості частково або в повному її обсязі діє в деяких іноземних країнах, її застосовують у протидії корупції та організованій злочинності. Наприклад, відповідно до ст. 72 КК Швейцарії, суд виносить постанову про конфіскацію всіх активів, які знаходяться в розпорядженні злочинної організації. У разі якщо активи знаходяться у власності особи, яка бере участь чи підтримує злочинну організацію (ст. 260ter), їх прирівнюють до таких, що знаходяться у власності організації до тих пір, поки не буде доведено протилежне ("Swiss Criminal Code", 1937).

Накази про нез'ясоване багатство Австралії спрямовані на «доходи від злочинної діяльності без предикатного злочину». Вони мають на меті подальше посилення боротьби з організованою злочинністю шляхом розширення повноважень держави щодо позбавлення злочинних організацій їхньої незаконно придбаної власності, передусім тих учасників, щодо яких немає достатніх доказів для притягнення їх до кримінальної відповідальності (Booz, 2011).

Фактично презумпція винуватості означає повне або часткове перекладення тягара доказування на підозрюваного чи обвинуваченого. Зміну тягара доказування вчені визнають ефективним інструментом у викоріненні корупції (Dinanti, & Tarina, 2019). Дослідники стверджують, що одним із кроків, спрямованих на ефективне викорінення корупції, є застосування зворотного тягара доказування (Dinanti, & Tarina, 2019). Р. Жюльєн стверджує, що прихильники UWOS (незрозумілого порядку багатства, що діє у Великій Британії) вважають зміну тягара доказування саме тим заходом, що необхідний для протидії глобальній корупції та організованій злочинності (Julien, 2018). На думку Х. Нугрохо, перенесення тягара доказування спрямоване, передусім, на те, щоб допомогти правоохоронним органам

виявляти активи, якими володіє підозрюваний і які отримано злочинним шляхом (Nugroho, 2018).

Водночас зміна тягара доказування не означає, що виключно підозрюваний чи обвинувачений має доводити свою невинуватість, а сторона обвинувачення не несе тягара доказування.

Навпаки, головний тягар доказування все-таки має нести сторона обвинувачення. Саме сторона обвинувачення повинна встановити, що відповідна службова особа жила поза межами своїх легальних фінансових можливостей або має надмірне багатство, що не відповідає її офіційним доходам. Водночас на підозрюваного слід покласти обов'язок спростувати це.

Таким чином, тягар доказування в кримінальних провадженнях щодо незаконного збагачення покладатимуть на підозрюваного чи обвинуваченого лише частково.

За таких обставин слушно видається позиція вчених, які доходять висновку, що покладання тягара доказування на обвинувачених у корупційних злочинах може відповідати стандартам прав людини в більшості юрисдикцій. Однак ці стандарти вимагають, щоб головний тягар доказування залишався на стороні обвинувачення (Muzila, Morales, Mathias, & Berger, 2012). Принцип презумпції невинуватості вимагає від обвинувачення нести як початковий, так і переконливий або остаточний тягар доказування в кримінальних процесах. Сторона обвинувачення повинна надавати докази кожного елементу злочину. Лише у виняткових випадках обвинувачений зобов'язаний нести доказовий тягар стосовно певних матеріальних та/або моральних елементів злочину, у якому його обвинувачують. Це відбувається в разі, якщо закон утілює спростовувану форму презумпції (доказової презумпції) стосовно певних матеріальних та/або моральних елементів злочину, що становить значну загрозу для громадськості (Wodage, 2014).

Часткове покладання тягара доказування на підозрюваного чи обвинуваченого сприяє встановленню об'єктивної істини в кримінальному провадженні, а також непритягненню до кримінальної відповідальності невинних осіб, полегшує процес притягнення до такої відповідальності осіб, які незаконно збагатилися.

Якщо особа набула активи в законний спосіб, вона завжди зможе висловити свої аргументи щодо законності набуття таких активів. І навіть якщо будуть певні сумніви, слід застосовувати правило про те, що всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачать на її користь (Vozniuk, 2019). Адже ризик засудження й покарання невинних осіб вимагає від суспільства віддавати перевагу виправданню злочинців, а не помилкам у засудженні невинних осіб (Wodage, 2014).

Водночас, крім корупційних кримінальних правопорушень, слушно зауважує Д. Уілшер, необхідно передбачити адміністративні правопорушення (проступки), що вимагають належного ведення фінансового обліку та декларації про доходи (Wilsher, 2006). Такі правопорушення доповнюють механізм протидії нез'ясованому збагаченню та декларуванню недостовірної інформації необхідними елементами, розширюють його межі, підвищують ефективність.

Вивчення судової практики застосування кримінально-правової норми про незаконне збагачення в деяких іноземних країнах засвідчує, що вона не забезпечує ефекту, якого очікували законодавці цих країн.

Наприклад, згідно з прокурорським звітом, у Литві 2017 року було проведено 32 досудові розслідування про незаконне збагачення, 29 справ було закрито, у суд було передано три справи. Наступного року суди першої інстанції виправдали 10 осіб, а засудили лише одну особу ("V Litve, 2018").

Інші інструменти протидії незаконному збагаченню. Учені пропонують застосовувати іншу модель протидії незаконному збагаченню – *цивільну конфіскацію*.

Зокрема, С. Бікеліс на підставі аналізу проблем, які виникали в Литві на шляху впровадження сучасного правового механізму криміналізації незаконного збагачення, доходить висновку, що концепція криміналізації незаконного збагачення виявляється менш перспективною, ніж концепція цивільної конфіскації (Bikelis, 2017).

На думку Т. Оке, лише перехід від парадигми кримінальних заходів до більш жорстких цивільних може ефективно протидіяти збільшенню кількості ендемічних інцидентів в Африці – участі державних діячів у фінансових злочинах, спрямованих на одержання особистої вигоди за рахунок активів держави (Oke, 2016).

Закони про конфіскацію активів, стверджує М. Тромм, є потужними інструментами, наданими правоохоронним органам для протидії злочинності та корупції шляхом захоплення незаконно отриманих активів. Різні правові механізми надають можливість владі повертати активи. Один з таких підходів, який закріплений як не-обов'язкова вимога в Конвенції ООН проти корупції, ґрунтується на заходах, що дозволяють конфіскувати активи без притягнення до кримінальної відповідальності. Зазвичай це конфіскація активів, яка не ґрунтується на обвинувальному вироку, або так звана цивільна конфіскація (Tromme, 2019).

Основні аргументи на користь використання цивільного процесу в протидії злочинності М. Коллінз і К. Кінг зводять до такого:

1) використання цивільного процесу має чимало процедурних вигод, які очевидні з огляду на нижчий рівень стандартів доказування – баланс можливостей, що застосовують у цивільному процесі, і той факт, що не потрібно встановлювати вину окремої особи;

2) традиційний кримінальний процес часто розглядають як неадекватний для застосування до певних форм злочинності, таких як організована злочинність, оскільки представників їхніх найвищих ієрархічних рівнів вважали недосяжними для кримінального закону;

3) цивільний процес є значно ефективнішим і доцільнішим, ніж більш громіздкий кримінальний процес;

4) усунення фінансових стимулів до вчинення злочинів;

5) цивільна конфіскація не прагне притягнути до кримінального покарання, вона виконує передусім профілактичні, відновлювальні та стримувальні функції, оскільки забирає капітал для майбутньої злочинної діяльності, позбавляє особу вигоди від злочинних доходів, збільшує витрати на вчинення злочину, що підвищує ймовірність його виявлення та засудження винної особи;

6) не можна допустити, щоб особа мала користь від злочину, а цивільна конфіскація є символічною функцією, що демонструє як суспільству, так і правоохоронним органам, що злочин не дає змоги збагатитися (Collins, & King, 2013).

Крім безумовних переваг цивільної конфіскації в протидії незаконному збагаченню, застосування цього правового інструменту має й *негативні аспекти*.

Зокрема, М. Тромм слушно зауважує, що використання конфіскації активів, яка не ґрунтується на обвинувальному вироку, або так званої цивільної конфіскації, є спірним. Без деяких заходів захисту вона може бути проблематичною, оскільки посягає на права власності, покладаючись на слабші процесуальні гарантії та захист прав людини, порівняно з тими, які застосовують у кримінальному судочинстві. Це становить небезпеку в країнах, у яких структури прозорості й підзвітності потребують удосконалення, де низькою є ймовірність, що зазначена конфіскація буде неупереджено використана для отримання корупційних доходів. Ці проблеми також призвели до закликів використовувати конфіскацію активів, яка не ґрунтується на обвинувальному вироку, одночасно з положеннями, передбаченими в кримінальному процесі (Tromme, 2019).

На думку А.-М. Маугері, різні форми конфіскації також підлягають критиці на національному рівні, з огляду на їх сумісність з презумпцією невинуватості, принципом пропорційності та захистом прав власності (Maugeri, 2012).

Одна з головних проблем, яку порушують у зв'язку із цивільною конфіскацією активів, зауважує Й. Баучт, полягає в тому, що відповідач може бути позбавлений деяких основних гарантій, які зазвичай надають відповідачу в кримінальному процесі, серед них і презумпція невинуватості (Boucht, 2014).

На думку М. Сімонато, останніми роками систему цивільної конфіскації в Грузії неодноразово оскаржували в суді. Ця система надає можливість правоохоронним органам повертати незаконні або нез'ясовані активи, накопичені державними посадовими особами, обвинувачуваними в певних злочинах, без їх засудження (Simonato, 2017).

12 травня 2015 року у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» (рішення № 36862/05) ЄСПЛ ухвалив, що конфіскація майна колишньої державної посадової особи не порушує Європейську конвенцію з прав людини. Суд дійшов висновку, що держава встановила справедливий баланс між засобами, використаними для конфіскації майна заявників, і суспільним інтересом у протидії корупції в державі. Стосовно права на справедливий судовий розгляд ЄСПЛ встановив, що заявники відмовилися від свого права брати участь у розгляді, оскільки не з'явилися на судовий розгляд ("Ecthr property confiscation", 2015).

Положення про незрозуміле багатство останніми роками успішно використовують в Італії стосовно мафії. Північна територія і Західна Австралія також мають схеми нез'ясованого багатства. Зокрема, 2003 року в Північній території та Західній Австралії було вилучено понад 40 млн доларів США у вигляді ймовірно злочинних активів у межах положень про нез'ясоване багатство (Bartels, 2010).

Застосування певної правової моделі протидії нез'ясованому збагаченню має переваги та недоліки. Однак ефективність їх залежить від низки факторів, насамперед особливостей системи норм й інститутів галузей права в певній країні, а також рівня реалізації цих норм. Маючи навіть ідеальну модель правової протидії нез'ясованому збагаченню, можна не досягти необхідних результатів у протидії цьому негативному корупційному явищу у зв'язку з низькою ефективністю реалізації правових норм у певній країні. Із цього приводу Й. Баучт стверджує, що ефективність конфіскації активів залежить від ефективної роботи системи конфіскації загалом (Boucht, 2019).

Наукова новизна

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній висвітлено позитивні й негативні аспекти використання двох моделей правової протидії незаконному збагаченню: 1) визнання нез'ясованого збагачення злочином і притягнення винних до кримінальної відповідальності; 2) конфіскації майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку (так звана цивільна конфіскація). Крім цього, сформульовано пропозиції щодо їх ефективного використання загалом і в Україні зокрема.

Висновки

Використання терміна «незаконне збагачення» не цілком відповідає положенням Конвенції ООН проти корупції, а отже, і досвіду конструювання відповідних норм у кримінальному законодавстві деяких іноземних країн. Водночас для позначення майбутньої заборонної кримінально-правової норми варто було б відмовитися від терміна «незаконне збагачення», замінивши його на «нез'ясоване збагачення», «незрозуміле збагачення» або «непояснене збагачення».

Деякі сучасні корупційні злочини, до яких належать, насамперед, нез'ясоване збагачення та декларування недостовірної інформації, потребують нових підходів до їх виявлення, розслідування та припинення. У зв'язку із цим у світі найпоширенішим стало використання двох моделей правової протидії незаконному збагаченню: 1) визнання нез'ясованого збагачення злочином і притягнення винних до кримінальної відповідальності; 2) конфіскація майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку (так звана цивільна конфіскація).

Використання зазначених правових інструментів має низку позитивних аспектів: 1) стимулює осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до правомірної поведінки, насамперед – до утримання від учинення корупційних злочинів; 2) надає можливість шляхом конфіскації майна вилучити незаконно здобуті активи й обернути їх у дохід держави; 3) сприяє зниженню рівня корупції в державі; 4) засвідчує, що в Україні здійснюються реальні кроки на шляху протидії корупції.

Ефективність використання моделі встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення залежить від стандартів доказування в певній країні. Її недоліки пов'язані з високою ймовірністю конфлікту з окремими положеннями кримінального процесуального законодавства, насамперед з презумпцією невинуватості, тягарем доказування, правом не свідчити проти себе

та членів своєї сім'ї. Якщо тягар доказування цілком покладений на сторону обвинувачення, то застосування цієї моделі вкрай ускладнене, майже безрезультативне. Тому однією з умов її успішного функціонування є зміна стандартів доказування, зокрема покладення обов'язку на обвинуваченого довести законність походження майна, стосовно якого є підозра щодо його незаконності.

Перспективнішою видається конфіскація майна, походження якого особа не може пояснити, у цивільному порядку, без притягнення її до кримінальної відповідальності. Переваги її, порівняно з іншими стандартами доказування, полягають у тому, що відповідач зобов'язаний буде пояснити джерело походження своїх надмірних

статків. У протилежному випадку таке майно підлягає конфіскації. Однак наявні й певні недоліки, пов'язані з низьким рівнем гарантій захисту прав людини, порівняно з тими, які застосовують у кримінальному процесі (зокрема відсутність презумпції невинуватості). Водночас розв'язати цю проблему можливо шляхом підвищення стандартів доказування, не зводячи їх до тих, які використовують у кримінальному процесі.

Нині для України, з огляду на сучасні стандарти доказування в кримінальному процесі, оптимальною видається модель цивільної конфіскації нез'ясованого багатства, оскільки вона не потребує кардинальних змін до цивільного законодавства.

REFERENCES

- Bartels, L. (2010). Unexplained Wealth Laws in Australia (July, 2010). Trends and Issues in Crime and Criminal Justice No. 395. *Australian Institute of Criminology*. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2188697>.
- Bikelis, S. (2017). Prosecution for illicit enrichment: the Lithuanian perspective. *Journal of Money Laundering Control*, 20(2), 203-214. doi: <https://doi.org/10.1108/JMLC-07-2016-0029>.
- Boles, J.R. (2014). Criminalizing the Problem of Unexplained Wealth: Illicit Enrichment Offenses and Human Rights Violations (August 13, 2013). *New York University Journal of Legislation and Public Policy*, 17(4). Fox School of Business Research Paper No. 15-057. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2588488>.
- Booz, A.H. (2011). Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders, prepared for the US Department of Justice. *National Institute of Justice, Final Report*. October 31:845:9 [accessed 2012-12-21]. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/237163.pdf>.
- Boucht, J. (2014). Civil Asset Forfeiture and the Presumption of Innocence under. *New Journal of European Criminal Law*, 5(2), 221-255. doi: <https://doi.org/10.1177/203228441400500206>.
- Boucht, J. (2019). "Asset confiscation in Europe - past, present, and future challenges". *Journal of Financial Crime*. doi: <https://doi.org/10.1108/JFC-04-2018-0043>.
- Collins, M., & King, C. (2013). The disruption of crime in Scotland through non-conviction based asset forfeiture. *Journal of Money Laundering Control*, 16(4), 379-388. doi: [10.1108/JMLC-07-2013-0023](https://doi.org/10.1108/JMLC-07-2013-0023).
- Dinanti, D., & Tarina, D.D.Y. (2019). The Punishment of Perpetrators of Corruption with the Approach of the Local Wisdom (Businesses Looking For an Alternative Model of Criminal in Indonesia). *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 6(7), 32-44. doi: <http://dx.doi.org/10.18415/ijmmu.v6i7>.
- Dudorov, O.O., & Vozniuk, A.A. (2019). Nezakonne zbahachennia: u poshukakh diievoi modeli kryminalno-pravovoi zaborony [Illegal Enrichment: In Search of an Effective Model of Criminal Prohibition]. *Efektivnist kryminalnoho zakonodavstva: doktrynalni, zakonotvorchi ta pravozastosovni problemy yii zabezpechennia, The effectiveness of criminal legislation: doctrinal, legislative and law enforcement problems of its provision: Proceedings of the International Scientific and Practical Round table*. L.M. Demydova, K.A. Novikova, N.V. Shulzhenko (Ed.). (pp. 77-99). Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
- Dudorov, O.O., Kolomiets, T.O., Kushnir, S.M., & Makarenko, O.L. (2019). *Zahalnoteoretychni, administratyvno- ta kryminalno-pravovi osnovy kontseptualizatsii antykoruptsiinoi reformy v Ukraini [General theoretical, administrative and criminal-law bases of conceptualization of anti-corruption reform in Ukraine]*. Zapoizhzhia [in Ukrainian].
- Ecthr: property confiscation legal when serving public interest in combating corruption. International Justice Resource Center. (2015). (n.d.). *ijrcenter.org*. Retrieved from <https://ijrcenter.org/2015/05/19/ecthr-decides-that-confiscation-of-property-does-not-violate-rights>.
- Julien, R. (2018). Unexplained Wealth Orders (UWOs) Under the UK's Criminal Finances Act 2017: The Role of Tax Laws and Tax Authorities in its Successful Implementation (February 21, 2018). 2nd High-Level Conference on High Net-Worth Individuals: The Challenge They Pose for Tax Administrations, FIUs and Law Enforcement Agencies. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3151969>. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3151969>.
- Lut, S.S. (2010). Nekotorye voprosy, kasaiushchiesia sovershenstvovaniia antikorrupcionnogo zakonodatelstva Rossii [Some issues related to the improvement of anti-corruption legislation of Russia]. *Rossiiskii sledovatel, Russian investigator*, 22, 9-13 [in Russian].
- Maugeri, A.M. (2012). The Criminal Sanctions against the Illicit Proceeds of Criminal Organisations. *New Journal of European Criminal Law*, 3(3-4), 257-297. doi: <https://doi.org/10.1177/203228441200300304>.

- Muzila, L., Morales, M., Mathias, M., & Berger, T. (2012). On the take: criminalizing illicit enrichment to fight corruption. *The World Bank*. doi: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-9454-0>.
- Mykhailenko, D.H. (2017). *Protydiia koruptsiinym zlochynam zasobamy kryminalnoho prava: kontseptualni osnovy [Countering Corruption Through Criminal Law: Conceptual Foundations]*. Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
- Nugroho, H. (2018). Reversal burden of proof on corruption in Indonesia. *Problemy zakonnosti, Problems of legality*, 140, 175-182. doi: 10.21564/2414-990x.140.121442.
- Oke, T. (2016). Money laundering regulation and the African PEP: case for tougher civil remedy options. *Journal of Money Laundering Control*, 19(1), 32-57. doi: <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2015-0001>.
- Overby, P. (2019). House Democrats Introduce Anti-Corruption Bill As Symbolic 1st Act. January 5. Retrieved from <https://www.npr.org/2019/01/05/682286587/house-democrats-introduce-anti-corruption-bill-as-symbolic-first-act>.
- Sen, E.N. (2018). Elizabeth Warren just unveiled a dramatic plan to eradicate Washington corruption. 1:40pm EDT. Retrieved from <https://www.vox.com/2018/8/21/17760916/elizabeth-warren-anti-corruption-act-bill-lobbying-ban-president-trump>.
- Simonato, M. (2017). Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. *In ERA Forum*, 18(3), 365-379. Springer Berlin Heidelberg. doi: 10.1007/s12027-017-0485-0.
- Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 March 2019). (n.d.). www.admin.ch. Retrieved from <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html>.
- Tromme, M. (2019). Waging War Against Corruption in Developing Countries: How Asset Recovery Can be Compliant with the Rule of Law, 29. *Duke Journal of Comparative & International Law*, 165-233. Retrieved from <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1540&context=djcil>.
- V Litve pochti net nezakonного obogashcheniia: za god osuzndon odin chelovek [There is almost no illegal enrichment in Lithuania: one person has been convicted in a year]. (2018). (n.d.). baltnews.lt. Retrieved from <https://baltnews.lt/lithuania/20180320/1018011803.html> [in Russian].
- Vozniuk, A.A. (2019). Nezakonne zbahachennia: poshuk optymalnoi kryminalno-pravovoi normy [Illegal enrichment: the search for an optimal criminal law]. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyreshennia, Criminological theory and practice: experience, problems of the present and ways of their solution: Proceedings of the Interuniversity Scientific and Practical Conference*. V.V. Cherniei, S.D. Husariev, S.S. Cherniavskiy, (et al.). (Ed.). (pp. 84-90). Kyiv: Nats. akad. vnutr. Sprav [in Ukrainian].
- Vozniuk, A.A. (2019). Obvynuvachennia ne mozhe hruntuvatsia na prypushchenniakh yak arhument u vyznanni nekonstytutsiinoiu statii 368-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [The allegations can not be based on assumptions as an argument for the unconstitutionality of Article 368-2 of the Criminal Code of Ukraine]. *Reformuvannia kryminalnoho provadzhennia v Ukraini: kryminalni protsesualni ta kryminalistychni aspekty, Reform of criminal proceedings in Ukraine: criminal procedural and criminalistic aspects: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the memory of prof. V.P. Bakhin, V.K. Lysychenko, & I.Ya. Fridman*. (pp. 70-75). Irpin: Un-t DFS Ukrainy [in Ukrainian].
- Wilsher, D. (2006). Inexplicable wealth and illicit enrichment of public officials: A model draft that respects human rights in corruption cases. *Crime, law and social change*, 45(1), 27-53. doi: 10.1007/s10611-006-9016-6.
- Wodage, W.Y. (2014). Criminalization of Possession of Unexplained Property and the Fight against Public Corruption: Identifying the Elements of the Offence under the Criminal Code of Ethiopia. *Mizan Law Review*, 8(1), 45-83. doi: <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.2>.
- Wodage, W.Y. (2014). Note: Burdens of Proof, Presumptions and Standards of Proof in Criminal Cases. *Mizan Law Review*, 8(1), 252-270. doi: <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.8>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bartels L. Unexplained Wealth Laws in Australia (July, 2010). Trends and Issues in Crime and Criminal Justice No. 395. *Australian Institute of Criminology*. 2010. URL: <https://ssrn.com/abstract=2188697>.
- Bikelis S. Prosecution for illicit enrichment: the Lithuanian perspective. *Journal of Money Laundering Control*. 2017. Vol. 20. Issue 2. P. 203–214. doi: <https://doi.org/10.1108/JMLC-07-2016-0029>.
- Boles J. R. Criminalizing the Problem of Unexplained Wealth: Illicit Enrichment Offenses and Human Rights Violations (August 13, 2013). *New York University Journal of Legislation and Public Policy*. 2014. Vol. 17. No. 4. Fox School of Business Research Paper No. 15-057. URL: <https://ssrn.com/abstract=2588488>.
- Booz A. H. Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders, prepared for the US Department of Justice. *National Institute of Justice, Final Report*. 2011. October 31:845:9 [accessed 2012-12-21]. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/237163.pdf>.
- Boucht J. Civil Asset Forfeiture and the Presumption of Innocence under. *New Journal of European Criminal Law*. 2014. No. 5 (2). P. 221–255. doi: <https://doi.org/10.1177/203228441400500206>.
- Boucht J. «Asset confiscation in Europe – past, present, and future challenges». *Journal of Financial Crime*. 2019. doi: <https://doi.org/10.1108/JFC-04-2018-0043>.
- Collins M., King C. The disruption of crime in Scotland through non-conviction based asset forfeiture. *Journal of Money Laundering Control*. 2013. No. 16 (4). P. 379–388. doi: 10.1108/JMLC-07-2013-0023.
- Dinanti D., Tarina, D. D. Y. The Punishment of Perpetrators of Corruption with the Approach of the Local Wisdom (Businesses Looking For an Alternative Model of Criminal in Indonesia). *International Journal of Multicultural and*

Multireligious Understanding. 2019. No. 6 (7). P. 32–44. doi: <http://dx.doi.org/10.18415/ijmmu.v6i7>.

- Дудоров О. О., Вознюк А. А. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Харків, 17 трав. 2019 р.) / уклад.: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 77–99.
- Дудоров О. О., Коломосьць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні : монографія. Запоріжжя ; Херсон : Гельветика, 2019. 476 с.
- Ecthr: property confiscation legal when serving public interest in combating corruption. International Justice Resource Center. 2015. URL: <https://ijrccenter.org/2015/05/19/ecthr-decides-that-confiscation-of-property-does-not-violate-rights>.
- Julien R. Unexplained Wealth Orders (UWOs) Under the UK's Criminal Finances Act 2017: The Role of Tax Laws and Tax Authorities in its Successful Implementation (February 21, 2018). 2nd High-Level Conference on High Net-Worth Individuals: The Challenge They Pose for Tax Administrations, FIUs and Law Enforcement Agencies. URL: <https://ssrn.com/abstract=3151969>. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3151969>.
- Лут С. С. Некоторые вопросы, касающиеся совершенствования антикоррупционного законодательства России. *Российский следователь*. 2010. № 22. С. 9–13.
- Maugeri A. M. The Criminal Sanctions against the Illicit Proceeds of Criminal Organisations. *New Journal of European Criminal Law*. 2012. No. 3 (3-4). P. 257–297. doi: <https://doi.org/10.1177/203228441200300304>.
- Muzila L., Morales M., Mathias M., & Berger T. On the take: criminalizing illicit enrichment to fight corruption. *The World Bank*. 2012. doi: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-9454-0>.
- Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 582 с.
- Nugroho H. Reversal burden of proof on corruption in Indonesia. *Проблеми законності*. 2018. № 140. С. 175–182. doi: [10.21564/2414-990x.140.121442](https://doi.org/10.21564/2414-990x.140.121442).
- Oke T. Money laundering regulation and the African PEP: case for tougher civil remedy options. *Journal of Money Laundering Control*. 2016. Vol. 19. No. 1. P. 32–57. doi: <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2015-0001>.
- Overby P. House Democrats Introduce Anti-Corruption Bill As Symbolic 1st Act. January 5, 2019. URL: <https://www.npr.org/2019/01/05/682286587/house-democrats-introduce-anti-corruption-bill-as-symbolic-first-act>.
- Sen E. N. Elizabeth Warren just unveiled a dramatic plan to eradicate Washington corruption. August 21, 2018. 1:40pm EDT. URL: <https://www.vox.com/2018/8/21/17760916/elizabeth-warren-anti-corruption-act-bill-lobbying-ban-president-trump>.
- Simonato M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. *In ERA Forum*. 2017. Vol. 18. No. 3. P. 365-379. Springer Berlin Heidelberg. doi: [10.1007/s12027-017-0485-0](https://doi.org/10.1007/s12027-017-0485-0).
- Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 March 2019). URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html>.
- Tromme M. Waging War Against Corruption in Developing Countries: How Asset Recovery Can be Compliant with the Rule of Law, 29. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 2019. P. 165–233. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1540&context=djcil>.
- В Литве почти нет незаконного обогащения: за год осуждён один человек. 2018. URL: <https://baltnews.lt/lithuania/20180320/1018011803.html>.
- Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 84–90.
- Вознюк А. А. Обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях як аргумент у визнанні неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана (19 квіт. 2019 р). Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2019. С. 70–75.
- Wilsher D. Inexplicable wealth and illicit enrichment of public officials: A model draft that respects human rights in corruption cases. *Crime, law and social change*. 2006. No. 45 (1). P. 27–53. doi: [10.1007/s10611-006-9016-6](https://doi.org/10.1007/s10611-006-9016-6).
- Wodage W. Y. Criminalization of Possession of Unexplained Property and the Fight against Public Corruption: Identifying the Elements of the Offence under the Criminal Code of Ethiopia. *Mizan Law Review*. 2014. No. 8 (1). P. 45–83. doi: <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.2>.
- Wodage W. Y. Note: Burdens of Proof, Presumptions and Standards of Proof in Criminal Cases. *Mizan Law Review*. 2014. No.8 (1). P. 252–270. doi: <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.8>.

Стаття надійшла до редколегії 26.03.2019

Cherniavskyi S. – Doctor of Law, Professor, Vice-Rector of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>;

Vozniuk A. – Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Scientific Laboratory on Problems Counteracting of Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3352-5626>

Foreign Experience of Legal Counteraction to Illegal Enrichment: Conceptual Foundations

The **purpose** of the article is study the experience of foreign countries in applying various legal instruments counteract illegal enrichment in order to take into account its positive and negative aspects in formulating the conceptual foundations of the Ukrainian model of prosecution of chargeable officials for such a corruption offense. The article apply the concept of **scientific methods**, as follows: terminological, systemic-structural, formal-logical, comparative-legal. The theoretical basis for the study is the work of foreign scientists, the provisions of the UN Convention against Corruption, the legal norms used to counteract illegal enrichment, as well as the practice of their application in individual countries. The **scientific novelty** of the article lies in the fact that it discloses the positive and negative spectra the usage two models of legal counteraction to illegal enrichment. These are: 1) recognition of unclear enrichment as the crime and bringing the perpetrators to criminal responsibility; 2) the confiscation of property, the origin of which a person cannot explain, during so-called civil confiscation. In addition, proposals for their effective use in general and in Ukraine in particular are formulated. According to the results of the study, **conclusions** are drawn: 1) refusal to use the term «illegal enrichment» by replacing it with «unclear enrichment» or «inexplicable enrichment» when designing new instruments to counter illegal enrichment in Ukraine; 2) the identification of such models of legal counteraction to illegal enrichment, which nowadays have become the most widespread in the world: a) recognition of unclear enrichment as the crime and bringing the perpetrators to criminal responsibility; and b) confiscation of property whose origin cannot be explained during so-called civil confiscation; 3) the positive aspects of the use of the said legal instruments, which consist in the fact that they are: a) stimulate persons authorized to perform functions of the state or local self-government, to lawful conduct, primarily to refrain from committing corruption offenses; b) allow to remove illegally acquired assets and turn them into state revenue during the confiscation of property; c) contribute to the reduction of corruption in the state; d) testify to the fact that real steps to counteract corruption are being taken in Ukraine; 4) prospects of using these models in counteracting illegal enrichment in Ukraine.

Keywords: illegal enrichment; unclear wealth; confiscation; corruption; corruption crime; declaration; inaccurate information; organized crime; presumption of innocence; burden of proof.